

Oroszország nagy hontámadó háborúja*

Oroszország a Nagy Honvédő Háború óta a legnagyobb háborúját vívja. Már az előzővel is komoly kétségek merültek fel – különösen az előtte és utána történtek fényében –, de alapvetően mindenképpen pozitív volt az, hogy a nácik legyőzéséhez vezetett. A jelenlegi Ukrajna elleni – vagy éppen ez az egyik kérdés: ki is az ellenség? – háborúban nehéz lenne pozitívumokat felfedezni. Ami már önmagában is érdekes kérdést vet fel: hogyan lehetséges, hogy az igazi, virtigli sztálini diktatúra „igazságos” háborút vívott, míg a sztálini diktatúrához képest mégiscsak – egyelőre – elmaradó erősségű putyini diktatúra abszolút agresszívnek minősült.

I. Putyin hatalomra jutása – a „rendcsináló” mítosza

1999-ben a beteg Borisz Jelcin alatt Oroszország súlyos gazdasági és politikai válságba került. Az országban káosz uralkodott, a hatalom csúcsán a jelcini korszak egyes vezetői vették el – vagy inkább harcoltak – a hatalomért. Ebben a helyzetben Jelcin egy meglepő húzással állt elő: egy ismeretlen, bár már több éve Jelcin és a hatalom közelében működő, alacsony rangú KGB-tisztet, Vlagyimir Vlagyimirovics Putyint jelölte ügyvezető miniszterelnöknek. Putyin életútja azóta részleteiben ismertté vált, de akkor még a vájt fülű

kremlinológusok is kétségbeesetten turkáltak az archívumokban, hogy kiderítsék, ki az új jövevény. A legtöbben nem jósoltak nagy jövőt neki, arra számítottak, hogy miniszterelnök elődeihez hasonlóan hamarosan eltűnik a politikai süllyesztőben.

Nem így történt. Putyin miniszterelnökként Jelcin lemondása után ideiglenes köztársasági elnökké avanszált és elindult a következő elnökválasztáson. Esélyei nem voltak kiemelkedőek: a közvélemény-kutatások szerint a népszerűsége 10 százalék körül járt. De ekkor közbejött valami, amire senki se számított, és megmutatta, hogy Putyin sokkal tehetségesebb hatalomtechnikus, mint gondolták. De azt is, hogy céljai elérése érdekében semmitől nem riad vissza.

Mindez a csecsenekkel kötött törékeny tűzszünet előterében játszódott le. Putyin felismerte, milyen lehetőségeket rejt ez számára. Váratlanul felrobbant egy kilencemeletes lakóház Moszkvában, több mint száz halálos áldozatot követelve, amit gyors egymásutánban több más merénylet követett Oroszországban. Putyin kihasználta a – maga teremtette – lehetőséget, hiszen már akkor világos volt, később minden kétséget kizáróan bebizonyosodott, hogy a robbantások provokációk voltak: csecsen terroristáknak álcázott orosz KGB-ügynökök követték el. Putyin azonnal propaganda-hadjáratot indított a csecsen terroristák ellen, és a tűzszü-

---

* A kézirat június végén készült – A szerk.

netet figyelmen kívül hagyva megkezdte a csecsen „terroristák” felszámolását célzó hadjáratot. Mindennek megvolt az eredménye: nagyjából tiszta választáson 53 százalékos többséggel elnökké választották.

II. A Nyugat ismét beleszeret az orosz vezetőbe: appeasement újratöltve

Az újonnan megválasztott elnök azonnal nekilátott a rendcsinálásnak. Nemcsak a csecsen önállósági törekvéseket törte le példátlan kegyetlenséggel, de rendbe szedte az orosz politikát és gazdaságot is. A rendcsinálás sajátos putyini módszerekkel zajlott – azaz köze nem volt a demokráciához –, de abban az értelemben valóban eredményesnek bizonyult, hogy az ország és a gazdaság stabilizálódott, fejlődésnek indult.

Ahogy ez lenni szokott, a Nyugat azonnal beleszeretett a rendcsinálóba. Ünnepelte, hogy megszűnt a káosz Oroszországban, hogy az orosz gazdaság elkezdett fejlődni, hogy – igaz, kiválasztott esetekben, szigorú feltételek mellett és szinte kizárólag Oroszországnak hasznos területeken – külföldi működő tőke áramolhatott Oroszországba. A politikai-diplomáciai-katonai területen is történt előrelépés: Oroszország együttműködési szándékot mutatott a terrorizmus elleni harcban, új – bár véleményem szerint katonailag nem túl jelentős – fegyverzetkorlátozási megállapodások születtek. Igaz, ezzel egy időben Oroszország aktívan megsértett több más fegyverzetkorlátozási szerződést, és végzetesen aláásta, majd később fel is mondta az európai biztonság szempontjából talán legjelentősebbet, az Európai

Hagyományos Fegyveres Erőkről kötött szerződést (CFE).

A Nyugat jelentős vívmányként és Oroszország együttműködési szándékának jelenként értékelte a NATO–orosz tanács megalakulását 2002-ben. E sorok szerzője szerint ez már akkor is elhibázott lépés volt, mivel azt sugallta, mintha Oroszország egyenlő lenne az egész NATO-val, ami minden kétséget kizáróan alaposan és radikálisan megnövelte Oroszország, illetve Putyin önbizalmát, és olyan lépéseket tett számára lehetővé, amelyekre enélkül valószínűleg nem lett volna hajlandó. Mindamellett ha a tanács működését józanul és objektíven értékeljük, azt kell látnunk, hogy egyetlen kérdésben sem hozott előrelépést, és nem eredményezte a probléma megoldását, csak kisebb jelentőségű, technikai jellegű ügyekben bizonyult eredményesnek.

Mindezt a Nyugat az eufória kédében élve lelkesen tapsolva ünnepelte. Figyelmen kívül hagyva, hogy a „káosz” felszámolása, a „rendcsinálás” a kezdeti jelicini demokrácia lényegi felszámolásával történt, és már ebben az időszakban megtörtént a később kiteljesedő putyini diktatúra alapjainak lerakása.

Érdemes pár szót vesztegetni arra, mi is történt valójában. Az elemzők jó része a jelicini időszakot a káosz idejének nevezi. Valóban: Oroszország káoszba, válságba sülyedt. Fel kell azonban tenni a kérdést: milyen káoszról, milyen válságról beszélünk? Nagyon merész feltételezés volna, hogy ez a káosz, ez a válság – egy más irányú fejlődés esetén – Oroszország demokratizálódásának kiinduló alapja lehetett volna? Ha a „rendcsinálás” nem az Oroszország-

ban szokásos eszközökkel történik, hanem megkísérli a demokratikus rend kialakítását? Ha a gazdaság privatizálása, a külföldi működő tőke bevonása kevésbé kaotikus körülmények között erősödik fel? És ha a fő cél nem Oroszország nagy-/szuperhatalmi státuszának megtartása lett volna, ami persze magában hordozta a további fragmentálódás esélyét, vagy legalább egy valóságos föderalizáció lehetőségét?

Sose kapunk választ erre a kérdésre. Putyin hatalomra jutásának körülményei és a „rendcsinálás” magában hordozta annak veszélyét, hogy Putyin egy idő múlva olyan diktátorrá válik, amit aztán a nyugati „naiv realisták” is – akiket Sztálin „hasznos idiotáknak” nevezett – kénytelenek észrevenni és elismerni? Erre később keressük meg a választ.

III. A figyelmeztetés(ek), amit a Nyugat nem akart észrevenni: Putyin müncheni beszéde és más finomságok

2007-ben Putyin érkezettnek látta az időt, hogy nyíltan előálljon helyzetértékelésével. A nagy tekintélyű müncheni biztonságpolitikai konferencián elmondott beszédében gyakorlatilag átfogóan megkérdőjelezte az egész nemzetközi biztonsági rendszert, előadta igényét annak gyökeres megváltoztatására, a hallgatók képébe vágta, hogy milyen felháborító módon sérti a szerinte egypólusú világrendszer Oroszország érdekeit, és hogy elengedhetetlen annak radikális megváltoztatása.

A hallgatóság dermedt csendben fogadta a támadást, de gyakorlatilag senki se vette fel a kesztyűt: Putyin vádjai lógva maradtak a levegőben. És már közvetlenül a beszéd elhang-

zása után a folyosókon elkezdődött a magyarázás, vagy inkább a magyarázkodás: nem is volt annyira agresszív ez a beszéd, Putyinnak bizony sok mindenben igaza van – ahogy ez lenni szokott akkoriban. Utána pedig igyekeztek elfelejteni a beszédet: *business as usual*, mintha semmi sem történt volna.

Putyint természetesen mindez felbátorította. És jött a teszt: Georgia/Grúzia megtámadása. Ez gyakorlatilag ismét komoly válasz nélkül maradt. Néhány nap lázas diplomáciai aktivitással a Nyugat úgy csinált, mintha komolyan venné a dolgot, aztán szép csendesen elhalt minden, és ismét kezdődött a szokásos *business as usual*. A Nyugat nem kis része elkezdte a grúzokat hibáztatni, hogy tulajdonképpen a kiszámíthatatlan és nyughatatlan Szaakasvili a hibás, akifelháborító módon fel akarta szabadítani Georgia szakadár és az oroszok által de facto megszállt dél-oszétiai területeket. Itt és most nem lenne helyénvaló a tényeket felsorolni, ezért csak jelzésszerűen teszem: az orosz csapatok még a grúz támadás megindulása előtt átlépték a határt. Mégis milyen háborús agresszor az, aki úgy indít támadást, hogy a támadás idején a hadsereg főparancsnoka, maga Szaakasvili elnök és a honvédelmi miniszter is szabadságon van több ezer kilométerre az országtól? Ha Dél-Oszétiát akarták az oroszok megvédeni, miért támadták meg egyúttal Abháziában is Georgiát, ahol még az oroszok szerint se történtek grúz hadmozdulatok?

De a leglényegesebb kérdés: ha Oroszország akkor már sok éve de facto megszállva tartotta Georgia területének jó részét, Dél-Oszétiát

és Abháziát, miért elítélendő, ha Georgia megpróbálná azokat felszabadítani, és milyen alapon támogatja a Nyugat az ezzel katonai erővel szembeszálló, Georgia területének mintegy 20 százalékát megszálló Oroszországot?

München és Georgia elmúlt. Eltűnt a nyugati politikából. Ezekből az Amerikai Egyesült Államok azt a következtetést vonta, le, hogy pont most van itt az ideje újabb engedményeket tenni. Így jött el a dicsőséges „reset” kezdeményezése. Mondani sem kell, hogy a resetnek semmi eredménye nem lett, hacsak az nem, hogy ismét átverte Amerikát és tovább bátorította Putyint. Kiderült, hogy Obama is az appeasement politikáját folytatja, megszolgáló a teljesen indokolatlanul kapott Nobel-békedíjat. Ugyanez történt, amikor Szíria orosz segítséggel és támogatással vegyi fegyvereket vetett be saját népe ellen. Obama ismét választ ígért, de semmit sem tett azzal, hogy kijelölte a vörös vonalakat, s azok átlépése esetén komoly következményeket helyezett kilátásba – a valóságban nem történt semmi. Kivéve, hogy Oroszország már a Közel-Keleten is felbátorítva érezte magát és jelentős pozíciókat szerzett – aminek következményeit a mai nagy konfliktusban is láthatjuk. Obama második elnöksége alatt tett ugyan kísérleteket az elhibázott politika korrigálására, de az eredmény Putyin agresszivitásának további növekedése lett.

Meg kell jegyezni, hogy az amerikai politika Trump elnöksége idején se vált következetesebbé és hatékonyabbá. Bár az adminisztráció jó része – számos Trump által kinevezett vezető is – látta az orosz politika

veszélyeit, a narcisztikus elnök elhittette magával, hogy majd személyes varázsával meggyőzi az orosz diktátort. Természetesen nem sikerült. Az eredmény ismét csak Putyin agresszivitásának növekedése lett.

Végezetül legyen szabad felidézni egy Putyin-interjúját 2018-ból, amelyben kifejtette nézeteit arról, hogyan kellene átalakítani a világot, hogy megfeleljen Oroszország – általa vélt – érdekeinek, és – talán még érdekesebb – arról, hogy ennek érdekében milyen eszközöket hajlandó igénybe venni. Ebben az interjúban leplezetlenül elmondja, hogy bármilyen hajlandó igénybe venni, beleértve a nukleáris fegyvereket is, akkor is, ha ez a világ elpusztítását eredményezné. „Igen, a világ számára ez egy globális katasztrófa lesz, de mi szükség lenne egy világra Oroszország nélkül”¹ – olvasható a négy évvel ezelőtti interjú egyik súlyos bekezdésében. Ennél világosabban még senki nem fejtette ki, hogy mindenre hajlandó – mindenre képes – saját érdekeinek védelmében. A világ pedig ezután is hallgatott.

Persze nem mindenki dőlt be Putyinnak. Főleg Közép-Európában, ahol még emlékeztünk a Szovjetunióval/Oroszországgal szerzett tapasztalatokra. Sokan felhördültek, és próbálták amerikai barátaikat is jobb belátásra bírni. Hús közép-európai volt politikus és szakértő – köztük Václav Havel, Martonyi János, Eörsi Mátyás, Aleksander Kwaśniewski, Lech Wałęsa és mások mellett e sorok írója – 2009-ben (sic!) nyílt levélben figyelmeztette Obama elnököt ezekre a veszélyekre:

„[...] Hogyan alakuljon politikánk

¹ The World Order – 2018. Interjú Putyinnal.

Oroszországgal? Reményeink, hogy Oroszország... elismeri teljes szuverenitásunkat és függetlenségünket, nem váltak be. Oroszország ismét egy revizionista hatalom, egy 19. századi agendát követve és 19. századi eszközöket használva... Azt szeretnénk, ha a túlságosan leszűkített nyugati érdekek nem vezetnének Oroszországnak tett rossz engedményekhez... Fennáll a veszély, hogy Oroszország lopakodó erőszakossága és befolyásának növelése idővel a régió, *de facto* semlegesítéséhez vezet.²

Az amerikai válasz negatív volt. Szokatlan módon a Fehér Ház orosz ügyekben illetékes igazgatója emelt hangon utasította helyre e sorok íróját, mondván, hogy az ilyen hidegháborús uszítók felett eljárt az idő. Becsületére legyen mondva, 2015-ben bocsánatot kért.

IV. A fenyegetés nyílttá válik: a Nyugat hinni akar a hazugságoknak

2014-ben azután Putyin elérkezettnek látta az időt, hogy kezébe vegye a kezdeményezést, és cselekedjen, és megvalósítsa azokat a kilátásba helyezett változásokat, amelyeket Münchenben és utána is többször bejelentett. És amelyeket a Nyugat nem vett vagy nem akart komolyan venni.

A georgiai sikeres főpróba után egy komolyabb falat következett: a Krím. A Krím félsziget jelentőségét nehéz lenne túlbecsülni mind politikailag, mind katonailag, de főként pszichológiai vonatkozásai miatt. E harmadikról szólnék részletesebben. A Krím félsziget sok szempontból

megfelelt Putyin propagandacéljainak – amelyek közül többet ő maga egyre őszintébben el is hitt. A Krím megtámadása idején kezdődött az a mára kőkemény propagandává erősödött narratíva, hogy Ukrajna kreálmány, sose létezett mint önálló állam, és csak Sztálin, Hitler, Hruscsov stb. kénye-kedve szerinti földrajzi változtatgatások eredményeként jött létre. A Krím kiváló mintája lehetett ennek, hiszen lakossága jó részét orosz – az azóta gyakorlatilag elüldözött krími tatárokat ne is említsük, őket már Sztálin is kitisztította a félszigetről, csakis Hruscsov „szeszélyéből” térhettek vissza. Valóban: a Krím egy motivációiban mindmáig ismeretlen hruscsovi döntés eredményeként került (vissza) a 20. század közepén Ukrajnához. A történelemről lehet vitatkozni – bár elég egyértelmű, hogy a Krím nem volt mindig Oroszország része, miként Putyin állítja, Hruscsov motívumairól is lehet azt mondani – és még igaz is –, hogy a Szovjetunió belül nem sok jelentősége volt, hogy a Krím az orosz vagy az ukrán tagköztársasághoz tartozik, de az tény, hogy a Szovjetunió felbomlásakor Ukrajna részévé vált, és ezt Ukrajna valamennyi határával együtt minden illetékes szereplő, Oroszország is, több nemzetközi szerződésben elismerte, sőt: garantálta.

Russzkij mir

A krími háború volt az első olyan eset, amikor a második világháború óta egy európai ország kiharapott magának egy területet egy másik európai országból. Ezzel az európai rend több alapelve is megkérdőjeleződött. És ez volt az első eset, amikor egy európai (?) ország saját maga

² A teljes szöveget lásd: *Gazeta Wyborcza*, 2016. július 16.

által vállalt nemzetközi jogi kötelezettségeit lazán félresöpörte.

Miért gondolta azt a demokratikus Európa, hogy Oroszország itt megáll? Hogy nem fogja a későbbiekben ugyanígy megsérteni az európai rend alapjait és a nemzetközi jogot? Miért gondolták azt, hogy a Krím bekebelezése mellett szó nélkül el lehet menni, és az a lényeg, hogy ne provokálják Oroszországot? Miért hitte el gyakorlatilag egész Európa, amikor Putyin letette a nagyesküt 2019-ben és 2020-ban is, hogy esze ágában sincs megtámadni Ukrajnát (amikor már nemcsak a krími példa, hanem a Kelet-Ukrajna elleni orosz agresszió is tényvé vált)? És mindezek fényében miért elégedett meg a Nyugat azzal, hogy tessék-lássék szankciócskákát vezetett be, sőt: a későbbi „béketárgyalásokból” – minszki folyamat – tudatosan ki is hagyta a Krím problematikáját.

A Krím után a sikeren felbuzdulva jött Kelet-Ukrajna megtámadása. A „zöld emberkékhez” a „hibrid hadviselés”. A reakció itt is meglehetősen langyosnak bizonyult. Ukrajnát továbbra sem segítette komolyan a Nyugat – és még kvázi dicsekedett is vele, hogy milyen mérsékelten reagál, amikor nem ad Ukrajnának fegyvereket, de halálos (lethal) fegyvereket aztán végképp nem, nem, soha. Ehelyett elindult a minszki folyamat, amelyből – Oroszország őszinte örömeire – kimaradt az Egyesült Államok, ami eleve komolytalanlanná tette az egészet. Az Egyesült Államok szinte érthetetlen módon túrta, hogy kihagyják a „békefolyamatból”. Persze, ha jól megvizsgáljuk, érthetővé válik a dolog. Az amerikaiaknak inkább egy púp kellett volna a hátukra, mint a kellemetlen

ukrajnai konfliktus Oroszországgal. Trumpnak eszébe se jutott, hogy szembeszálljon Putyinnal, a „barátjával”, és azt is nagy (kár)örömmel szemlélte, hogy az európai hegyek (?) vergődnek, és végül is egeret – vagy inkább patkányt – szülnek.

A koronát erre a Minszk 2.-nek titulált szégyenteljes, csak a chamberlaini müncheni paktumhoz hasonlítható megállapodás tette fel. Minszk 2. tulajdonképpen meg kívánta jutalmazni Oroszországot, amikor csak arra kötelezte, hogy szüntesse be a szakadár területek katonai támogatását, amit Oroszországnak nem volt nehéz elfogadni, hiszen mindvégig tagadta, hogy ilyen egyáltalán létezik. Más kérdés, hogy persze ezt se tartotta be. Ukrajnát ezzel szemben ugyanerre kötelezte – azaz míg Oroszországnak egy másik szuverén állam elleni (katonai) tevékenységét kellett volna abbahagynia, addig Ukrajnának saját területéről kellett volna kivonnia saját erőit. Mi több: Ukrajnának egy átfogó alkotmányos reformot kellett volna végrehajtania. Tessék belegondolni: milyen megállapodás az, amely az agresszortól csak azt követeli, hogy szüntesse be az agressziót, az áldozattól viszont átfogó alkotmányreformot vár? Milyen megállapodás az, amely azt követeli, hogy az alkotmányreformot egy háború kellős közepén hajtsák végre?

V. Az igazság pillanata, február 24.: Putyin

nagy „hontámadó” háborúja

Az orosz politika és haderő megszegyenülése, a Nyugat feltámad hamvaiból 2021-ben Putyin elérkezettnek látta az időt, hogy megvalósítsa régi álmát, és ellenőrzése alá vonja

Ukrajnát – és utána szinte biztosan Moldovát és Georgiát –, ezen túlmenően át-/visszaalakítsa Európát, de facto felszámolva a NATO-jelentet a volt szocialista országokban, ami egyet jelent elképzelése szerint az orosz befolyás döntővé válásával ezekben az országokban. Azt is elhatározta, hogy ezeknek a céloknak az elérése érdekében felrúgja a helsinki elvek elfogadása (1975) után kialakult európai rend alapjait (a határok sérthetlensége, államok területi integritásának tiszteletben tartása, tartózkodás erőszak alkalmazásától, stb.). Ezen persze nem kell csodálkoznunk, hiszen ha alapjaiban meg akarja változtatni az európai biztonsági rendet, miért ne sérthetné meg annak alapjait és céljait? Alapvetően katonai erővel akarja elérni.

Maszkirovka

A mesterterv megvalósításának első lépéseként 2021 elején hatalmas orosz csapatösszevonásokra került sor Ukrajna határai mentén. Ezt Oroszország hadgyakorlatokkal indokolta. Az európai országok és az USA ekkor már észlelték a fenyegetést, de nem akarták elhinni, hogy Putyin valóban alkalmazza is a haderejét. A félrevezetés (deceivment) mesterhúzója volt, hogy ekkor Oroszország még visszavonta erőit, mintegy bebizonyítva, hogy valóban hadgyakorlatokról volt szó. Ez a lépés tökéletesnek bizonyult. Amikor nagyjából ugyanilyen erőkoncentrációt valósított meg 2021 őszén, a tapasztalatok alapján sokak számára hihető volt, hogy valóban ismét gyakorlatokról van szó, hiszen tavasszal is ez történt. Ezzel Putyin elérte, hogy a Nyugat nem reagált időben a fenyegetésre, mert nem hit-

te el, hogy az valós. Putyin maga is mindent megtett ennek érdekében. Még a megszokottnál is pofátlanabb módon tagadta szándékait, szemérmetlenül hazudott minden nyugati vezetőnek, akivel találkozott. Ezzel egy időben beindult az orosz propagandagépezet is, amely Oroszország békés szándékainak hangoztatása mellett megkezdte az ellenség lejáratását a *Mein Kampf*ből jól ismert goebbelsi módszerekkel.

Egyedül az amerikai titkosszolgálatok nem hittek a putyini taktikának, de nekik még saját vezetőik se hittek teljes mértékben, az európaiak többsége viszont kéjesen szidalmazta és inkompetensnek minősítette az amerikai titkosszolgálatokat.

Decemberben aztán Oroszország kiterítette kártyái egy részét. Két „szerződéstervezetet” hozott nyilvánosságra, amelyben kifejtette valós céljait. Ezek egyrészt Ukrajna leigázását, másrészt az európai biztonsági rend fent vázolt átalakítását irányozták elő szerződés formájában. Ebben az összefüggésben csak azt tartom szükségesnek megemlíteni, hogy ez a tárgyalási „taktika”, azaz hogy kész szerződést teszek az asztalra, és annak minden változtatás nélküli aláírását követelem, egyetlen esetben fordult elő, egy nyertes háború után. Ezt nem túlzás úgy értelmezni, hogy Oroszország azt gondolta, előterjeszti a tervezeteket, megnyeri a háborút, és utána visszatér ezekre a követeléseire. Nem kívánom az ez után sorra került „tárgyalásokat” taglalni, csak felhívom a figyelmet: ne felejtjük el Putyinnak ezt a célját, amikor a jövőről beszélünk.

Az év kezdete után megszorodtak a jelek, hogy ezúttal mégsem a tavaszi scenárió megismétlődése

van napirenden, s ezzel párhuzamosan növekedett a Nyugat aggodalma is. De még mindig nem érte el azt a szintet, ami komolyan hathatott volna Putyin szándékaira. Így hát semmi se állt útjában az áhitott cél megvalósítására irányuló fő tevékenységnek: február 24-én megindultak az orosz erők Ukrajna elfoglalására.

A művelet megindításakor Putyin két célt jelölt meg: Ukrajna demilitarizálását és nácitlanítását. Ez a két, valljuk be, saját szempontjából ügyesen megválasztott kifejezés jól leírja és egyben a nem eléggé tájékozott olvasó számára leplezi, sőt vonzóvá teszi a „speciális műveletek” céljait. Hiszen ki ne értene egyet a nácitlanítással? Ki ne támogatná a demilitarizálást? Ha azonban megfejtjük, mit takarnak ezek a kifejezések, egészen más kép tárul elénk.

A „demilitarizálás” nem kevesebbet jelent, mint egy védtelen Ukrajna létrehozását. A NATO-tagságról való lemondás, Ukrajna semlegessége, kezdettől fogva szerepel az orosz követelések, célok között. A demilitarizálás azonban azt is elárulja, hogy ebben az esetben nem az ismert semlegességről van szó, ahogy ezt Ausztria, Finnország, Svájc vagy Svédország esetében láthatjuk, amelyek a semlegességük garantálására igencsak hatékony fegyveres erőket tartanak fenn, hanem egy olyan semlegességről, amelyet nem a saját védelmi képességek garantálnak, hanem Oroszország jóindulata. Azaz Ukrajna legyen védtelen, kiszolgáltatva Oroszország kénye-kedvének.

A „nácitlanítás” pedig nyilvánvalóan, eleinte nem is tagadott módon, a regnáló – emlékezzünk rá: szabad választásokon nagy többséggel meg-

választott – ukrán elnök, kormány és parlament eltávolítását jelenti, akikről és amelyekről az orosz vezetés csípőből kijelentette, hogy náci. A nácitlanítás belső használatra készült, hiszen a náci, a második világháború emlékeit nagyon is életben tartó – és sok tekintetben meghamisító – orosz vezetés által uralt közvélemény számára egyszerű, jól érthető üzenetet hordozó ellenségek, az orosz nép örök ellensége. Kifelé is – azt gondolták – hatékony lesz a jelszó, hiszen a náci ellen a világ demokratikus országai nyilvánvalóan hadrendbe állíthatók. Ami igaz, csak az a bökkenő, hogy Ukrajna nem náci, és ezt a Nyugat – minden hezitálása ellenére – kezdettől fogva világosan felismerte.

Az ukrán „náci” uralom bizonyítására számos „bizonyítékot” hoztak fel – többnyire kreáltak, de ügyesen vegyítették a kitalált rágalmakat a valós tényekkel: a második világháborúban bizony Hitler oldalán harcoló ukrán alakulatoktól kezdve a valóban antidemokratikus nyelvtörvényig és a híres/hírhedt Azov csoport valóban megtörtént bűntetteinek mérhetetlen felnagyításáig és általános érvényre emeléséig.³

³ Az orosz vádakkal szemben a valós helyzet szemléltetésére hadd idézzem Ungváry Krisztián kitűnő összefoglalását Ukrajna és Oroszország vonatkozásában:

„– Totális és a teljes lakosságot ellenőrző titkosszolgálat: Ukrajna nem, Oroszország igen – Karizmatikus leválthatatlan vezető államilag finanszírozott kultusza: Ukrajna nem, Oroszország igen (utóbbi helyen ráadásul kombinálva a cezaropizmussal, Putyin egyházi főméltóságként is reprezentál)

– Saját felsőbbrendűséget hirdető politikai ideológia: Ukrajna nem, Oroszország igen (harmadik Róma és az orosz messianizmus)

– Élettérelmélet mint a politikai cselekvés indoka: Ukrajna nem, Oroszország igen (Russzkij Mir és a »közel külföld« elmélet)”.³

Ukrajna démonizálása emellett jól szolgálta az európai biztonsági rend megváltoztatását célzó – fent említett – javaslatok igazolását is, hiszen milyen rend az, amely a náci és Oroszországot veszélyeztető Ukrajnát támogatja, amelynek ez az Ukrajna valójában produktuma is.

Az Ukrajnától és tágabb értelemben a NATO-tól és az Európai Uniótól elvárt engedményekkel és kötelezettségekkel szemben az orosz elképzelések szerint Oroszország semmilyen kötelezettséget nem vállalna, hiszen mindezek az általa követelt változások önmagukban is elegendők az európai biztonság garantálására.

A nagy célokat természetesen lebontották kisebb részcélokra. Mint látni fogjuk, ezek közül az orosz agresszió gyakorlatilag egyetlenegy sem ért el, a hatás pont az ellenkező volt. Valamennyi cél tekintetében az orosz aggodalmakat kiváltó helyzet erősödött meg. Tekintsük át részleteiben is.

(1) Az ukrán nép egyes csoportjainak szembefordítása egymással, az orosz ajkú népesség megnyerése az orosz céloknak. Amikor Ukrajna 1991-ben függetlenné vált, elterjedt vitatéma volt a szakértők körében annak taglalása, hogy Ukrajna két vagy három részre fog szakadni a viszonylag közeli jövőben. 2010-ig ez ugyan nem következett be, de az ukrán nemzet kialakulása nem sokat haladt előre. Ez a helyzet a majdani forradalom után és főként az orosz agressziók következtében alapvetően megváltozott. Mára kijelenthetjük, hogy az orosz fenyegetés, majd agresszió hatására az ukrán nemzetté válás rendkívüli módon felgyorsult, és ma már nyugodtan

beszélhetünk ennek befejeztéről, az ukrán nemzet kialakulásáról. A nemzetállamiság folyamata a háború miatt még nem fejeződött be. Nem lehetnek kétségeink afelől, hogy az ukrán nemzetállam kialakulása a végéhez közeledik, „csak” az a kérdés, hol lesznek a határai. A nemzetállam kialakulása bonyolult folyamat, amelyet rendszerint kisebb-nagyobb belső konfliktusok is kísérnek. Ezek közül igen lényeges az, hogyan alakul a nemzeti kisebbségek sorsa. Ukrajna esetében ez azért is fontos, mert a külső háború nagymértékben összefügg a legnagyobb belső kisebbséggel, hiszen az orosz kisebbség védelme legalábbis ürügye az orosz agresszióknak.

(2) Ebben a helyzetben nem csoda, hogy az ukrán állam védekezik. Azt azonban látnunk kell – és fel kell hívni rá az ukrán vezetés figyelmét –, hogy bár az orosz kisebbség, illetve az orosz kisebbség védelmének ürügyén Oroszország mint „anyaország” valóságos problémát jelent a nemzetállam kialakulásának folyamatában, de nagy hiba emiatt a kisebbségekkel kapcsolatos politikát általában a diszkriminációra, a kisebbségek kiszorítására alapozni. Különösen elfogadhatatlan ez egy olyan ország esetében, amelyik az Európai Unióba igyekszik, amelyben nemzeti kisebbségeinek – természetesen az orosz kisebbség kivételével – „anyaországi” tagok, nem beszélve arról, hogy a kisebbségekkel való európai normáknak megfelelő bánásmód az uniós tagság egyik kritériuma.

Hogy ezt a helyzetet az ukrán vezetés most nem tudja megfelelően kezelni, arra még lehet is magyarázat – nem mentség –, hogy háborús körülmények között az ilyen dönté-

sek gyakran az önvédelmet szolgálják. A vonatkozó diszkriminatív törvényeket azonban az ukrán vezetés még a nagy háború előtt hozta, ami önmagában is komoly hiba volt, és nem használta ki az akkori, viszonylagosan konszolidált helyzetet ennek korrigálására. Ha meg is értjük, hogy a jelenlegi helyzetben nehéz volna – bár talán nem lehetetlen – a szükséges korrekció végrehajtása, azt nem tudjuk elfogadni, hogy még ígéret sem született, hogy arra a háború befejeztével sort kerítenek. Ez olyan minimumelvárás, aminek teljesítését joggal várja el minden érintett – és közvetlenül nem érintett fél is –, de leginkább magának Ukrajnának állna érdekében.

Összegezve: az orosz agresszió pont az ellenkezőjét érte el, mint ami Putyin szándéka volt: az ukrán nemzet meggyengítése és megosztása helyett elérte azt, amit korábban évtizedekig senkinek nem sikerült megvalósítania, az ukrán nemzetté válás befejeződését és az ukrán nemzetállam kialakulását.

(3) Az ukrán hadsereg megsemmisítése, az orosz haderő és technika képességeinek demonstrálása.

Tekintsük át vázlatosan, milyen indokokat hoztak fel az agresszió igazolására. A teljesség igénye nélkül – hiszen az orosz vezetés újabb és újabb „indokokat” talál ki – néhány ilyen „indok” felsorolása is megmutatja, hogy azok egyike sem igaz. Több érvet is hallhattunk az orosz vezetőktől: népirtás az orosz lakosság ellen; a NATO bekeríti Oroszországot,⁴ ezért meg kell akadályozni

Ukrajna NATO-tagságát; a helyzet Oroszország létét fenyegeti (ez a nukleáris fenyegetés alapja), stb.

A hadjárat megindulásakor Putyin a katonai vezetés és a hírszerzés által adott információk alapján meg lehetett győződve, hogy az ukrán hadsereg napok alatt összeomlik, miközben az orosz ajkú lakosság majd felszabadítóként üdvözli a bevonuló orosz csapatokat. Egyik váratlan sem vált valóra. Érdekes, bár nem teljesen váratlan fejlemény az orosz lakosság legjobb esetben is tartózkodó reagálása az orosz invázióra, ami azt mutatja – retrospektíve is –, hogy az oroszok által hangoztatott „népirtás” vádja egyáltalán nem állja meg a helyét. Inkább a kiábrándulást tükrözi, és azt, hogy az ukrán hatóságok viszonylag elfogadhatóan bántak az orosz lakossággal, míg az orosz megszállók és a luhánszki és donyecki helytartóik nem.

A katonai műveletek sem az elképzelések – vágyak – szerint alakultak. Ennek megfelelően folyamatosan módosulnak az orosz vezetés által kitűzött célok is. Ma már tagadják – bár véleményem szerint nem adták fel –, hogy a cél Ukrajna megszállása és a kijevi rezsim megdöntése lett volna, inkább arra szorítkoznak, hogy a két szakadár terület feletti teljes ellenőrzés megszerzését hangoztatják. Kijev és más nagyvárosok elfoglalása látványos kudarcot vallott, Mariupolt hetek alatt sem sikerült teljesen ellenőrzésük alá vonni, óriási veszteségeket szenvedtek az orosz csapatok.

A kudarnak számos oka van. Egyrészt az orosz hadvezetés való-

⁴ Ismét csak illusztráció: Oroszország határainak hossza több mint 20 ezer kilométer, ebből 1215 kilométeren NATO-tagországgal hatá-

ros, beleértve a fekete-tengeri és a Bering-szorosban levő tengeri határokat is.

színűleg arra készült, hogy az ukrán erők a 2014–15-ben a Krímben és Kelet-Ukrajnában tapasztaltakhoz hasonló állapotban vannak, és ennek megfelelően hasonlóképpen fognak reagálni és harcolni. Ez fatális tévedésnek bizonyult. Az ukrán erők komoly modernizáláson mentek keresztül 2015 óta mind felszerelésüket, mind pedig kiképzésüket tekintve (hála mindenekelőtt a brit kiképzőknek), aminek eredményeképpen méretét tekintve az orosznál lényegesen kisebb, de sokkal modernebb elvek szerint felkészített és harcoló haderővé váltak.

Meglepetésként érte az orosz vezetést az is, milyen gyorsan és eredményesen indult meg az ukrán haderő felfegyverzése modern, mindenekelőtt páncélelhárító és légvédelmi eszközökkel, és hogy az ukrán katonák milyen gyorsan elsajátították ezek kezelését, amihez hozzájárult természetesen, hogy a modern nyugati eszközök kezelése – szándékosan – nem igényel különösebb kiképzést: van olyan hatékony eszköz, amelynek a használatát órák alatt el lehet sajátítani.

Kiütköztek az orosz haderő már-már hagyományos gyengeségei: a szervezetlen logisztika, a viszonylag elavult – többségében nem 21. századi technika, a motiválatlanság és néhány meglepő hiba is, amelyet az orosz katonai vezetés annak ellenére elkövetett, hogy tulajdonképpen csak alapvető ismereteket igényelt volna ezeknek a hibáknak az elkerülése.

Az ukránok nagyon eredményesen használták ki ezeket a hiányosságokat. Elkerülték a frontális összecsapásokat, és a hagyományos hadviselés és a gerilla hadviselés egy sajátos ötvözetét alkalmazva eredményesen

szálltak szembe a túlerőben lévő orosz haderővel.

Kiderült az is, hogy az orosz „csodafegyverek”, amelyek valóban a 21. század technikáját tükrözik, vagy nem is annyira csodások, vagy olyan kis mennyiségben állnak rendelkezésre, hogy csak nagyon korlátozottan alkalmazhatták őket. Ez vonatkozik a légierőre (illusztrációként mondjuk el, hogy a valóban ötödik generációs harci repülőgépekből az oroszoknak 6, azaz hat darab hadra fogható repülő áll rendelkezésre, hogy a hiperszonikus cirkálórakéta, amit láttunk, az lényegében egy szufnituningolt öreg Iszkander rakéta volt, hogy a félelmetes Armata T–12 harckocsi meg sem jelent a hadszíntéren, és még folytathatnánk a sort.

Az orosz hadvezetés ezért stratégiai módosításokra kényszerült. Meghirdette, hogy tulajdonképpen sosem volt célja Ukrajna teljes területének elfoglalása, hanem igazából a kelet-ukrajnai területek teljes ellenőrzésére törekszik. Ez persze számos kérdést vet fel: hol vannak ennek határai? Beleértik-e Mariupol és az azovi-tengeri sáv elfoglalását, hogy szárazföldi korridort teremtsenek Oroszország/a szakadár területek és a Krím félsziget között? S távlatokban megáll-e ezen célok elérése után az orosz haderő, vagy előrenyomul a fekete-tengeri partvidéken Odesszáig – s onnan már csak egy ugrás Moldova –, illetve mi lesz a cél ez után a kijevi kormányzat megdöntését illetően.

E sorok írásakor még javában zajlik a kelet-ukrajnai csata, amelynek kimenetelétől sok minden függ, beleértve a további hadműveleteket és a politikai célok módosulását is. Az orosz hadvezetés kezd tanulni

a korábban elkövetett hibákból, és ezért – valamint a rohamosan fogyó modernebb technika kényszeréből adódóan – módosítja stratégiáját és taktikáját is, és egy korszerűbb, adekvátabb eljárást kísérel meg alkalmazni – el kell ismernünk, növekvő sikerrel.

El kell azt is mondanunk, hogy bár az orosz haderő a rendelkezésre álló képességek nagy részét már bevetette, és jelentős veszteségeket is szenvedett, még komoly tartalékai vannak, amelyek hosszabb távú, az eddigieknél hatékonyabb alkalmazása felmorzsolhatja az ukrán ellenállás nagy részét. De az sem zárható ki, hogy az oroszoknak elfogynak tartalékai, és nagy kérdés, hogyan reagálnak erre Moszkvában: erősödik-e a kompromisszumkészség (és vannak arra utaló jelek, hogy egy kis, de befolyásos és lassan növekvő csoport a Kremlben a kompromisszum felé hajlik), vagy épp ellenkezőleg, a kétségbeesés irracionális lépésekre sarkallja az orosz vezetést, például taktikai nukleáris fegyverek bevetésére.

Ezekre a kérdésekre e sorok írásakor még nem tudunk megbízható választ adni.

(4) Putyin politikai céljai

A háború megindításakor Putyinnak jól érzékelhető politikai céljai voltak, de már itt el kell mondanunk, hogy az eredmény pont ezeknek az ellenkezője lett. Mint említettük, elsődleges célja volt az ukrán nép megosztása és megtörése. Az eredmény az ukrán nemzetté válás felgyorsulása és befejeződése, az ukrán nemzetállam kialakulása.

Fontos cél volt a Nyugat tesztelése, azaz annak a meggyőződésének

a kipróbálása és az általa nyújtott lehetőség kihasználása, hogy a dekadens Nyugat nem képes komoly ellenállás kifejtésére, megosztott, egyrészt az Egyesült Államok és Európa között, másrészt Európán belül. Kiderült, hogy ez nagy tévedés volt. Sokak számára meglepő módon a Nyugat gyorsan és eredményesen összezárt. A transzatlanti kapcsolatok a hidegháború óta nem látott módon és mértékben megerősödtek, kialakult egy munkamegosztás és együttműködés az USA és Európa között. A NATO feltámadt hamvaiból, és ismét alkalmasnak bizonyult alapfunkcióinak gyakorlására, bár szerencsére a kollektív védelemre – egyelőre – nem volt szükség. Az Európai Unió is felnőtt feladatához, és olyan egységben, olyan erős szankciókkal sújtotta Oroszországot, amire nagyon kevesen számítottak.

Igen lényeges változás következett be Németország pozíciójában is. Az új, paradox módon éppen szociáldemokrata–zöld kormány elődjénél sokkal határozottabbnak bizonyult mind a szankciók, mind pedig a katonai segítségnyújtás területén. Németország a második világháború óta először nyújtott katonai segítséget egy konfliktusban álló országnak, és nagyon jelentősen növelte katonai kiadásait is, aminek persze a fő értelme, hogy ennek eredményeként hadereje is lényeges fejlődés alatt áll.

A semlegességéhez kínosan ragaszkodó Finnország és Svédország is átgondolta helyzetét és reakcióit. Finnország viharos gyorsasággal a NATO-tagságra készül, és Svédország is erre az útra lépett.

A nyugati reakció nem stratégiai jelentőségű, de jellemző példaként

álljon itt Svájc esete, amely ország történelme folyamán először olyat megoldást választott, amelyet még Hitlerrel szemben sem alkalmazott: zárta az orosz számlákat.

Az Európai Unió meglepő gyorsasággal és hatékonysággal reagált. Belső viták ugyan voltak és lesznek is, de alapvetően sikerült egy hatékony szankciós politika kialakítása és bevezetése – annak ellenére, hogy ez súlyos áldozatokat követel a szankciókat alkalmazóktól is. Az eredmények már látszanak, de a hatás teljes mértékben csak hosszabb távon fog kibontakozni.

Összefoglalva elmondhatjuk, hogy a Nyugat megosztása, gyengeségének kihasználása helyett Putyinnak sikerült a hidegháború óta nem látott egységbe kovácsolnia a Nyugatot. Ezzel nemcsak az európai biztonsági helyzet neki tetsző átalakulásának terve esett kútba, de a szankciók nyomán Oroszország gazdasági pozíciója is érzékeny veszteséget szenved, tovább gyengítve szuperhatalmi ambíciói megvalósításának realitását.

Érdekes megemlíteni Kína reakcióit is. Kína persze Oroszország pártján áll a konfliktusban – legalábbis szavakban. Amikor a helyzet komolyra fordul, a helyzet sokkal árnyaltabbá válik: Kína ugyan nem csatlakozott az Oroszország elleni szankciókhoz, de nem mutat nagy aktivitást azok megsértésében sem. Nem tudunk arról, hogy katonai vagy pénzügyi segítséget nyújtana Oroszországnak. Politikája leginkább úgy jellemezhető, hogy ezúttal is kizárólag szorosan vett nemzeti érdekeinek kielégítését szolgálja: szembeszáll az amerikai befolyásolási törekvésekkel, de nem vállalja a nyílt konfrontációt azzal,

hogy nyíltan segítené Oroszországot. Egyet biztosan mondhatunk: ha eddig az oroszok azt gondolták, hogy a kínai–orosz kapcsolatokban Oroszország a kutya, és Kína a kutya farka, akkor ezután menthetetlenül fel kell ismerniük, hogy ez nem így van.

Putyin céljainak elemzésekor elkerülhetetlenül felmerül az a kérdés – számos szakértő és titkosszolgálat lázasan keresi a választ –, mennyire tekinthető racionálisnak az orosz diktátor politikája. Durván fogalmazva, normális-e Putyin.

Az első kérdés, amire válaszolnunk kell, hogy mit tartunk racionálisnak: általában a saját gondolkodásunkat. Látnunk kell azonban, hogy a sokszereplős nemzetközi politikában más logika is létezik, amelyet akkor is figyelembe kell vennünk, ha nem egyezik a miénkkel. És bizony az is lehetséges, különösen diktatúrák esetében, hogy az adott ország vezetőjének gondolkodása nem racionális. Ennek oka, hogy a diktátor abból indul ki, hogy mivel saját birodalmában neki mindent szabad, ez így van – így kell hogy legyen – a nemzetközi kapcsolatokban is. A diktátor idővel elkerülhetetlenül elszigetelődik a valóságtól, hiszen csak azok a tanácsadói kommunikálhatnak vele, akik nem feltétlenül a valóságot mondják neki, hanem azt, amit a vezér hallani akar. Ebből logikusan következik, hogy a vezér előbb-utóbb túlbecsüli saját (ország) lehetőségeit, és alábecsüli – le is nézi – a (potenciális) ellenfél/ellenség képességeit.

Ezt erősítheti, ha a vezér saját elhivatottságának bizonyítására irracionális megfontolásokat is figyelembe vesz, legyenek azok túlzott és átpolitizált vallási dogmák vagy félreértelmezett, eltorzított és mitizált történelmi „tanulságok”.

Kérdés, Putyin esetében miről van szó.

Azt nagy biztonsággal megállapíthatjuk, hogy Putyin gondolkodása nem a mi gondolkodásunk racionalitását követi, és – mint fentiekben ki is fejtettük – minden szükséges ismeretünk megvan ahhoz, hogy megértsük ezt a logikát. Hogy ez a Nyugat vezetőinek nem sikerült, az nem ismerethiányból adódott, hanem abból, hogy nem akarták megérteni, mivel valahol tudták, hogy annak olyan következményei lennének, amelyeket nem akartak vállalni. A sajátos logika mellett nagy biztonsággal állíthatjuk, hogy Putyin esetében a vallási-történelmi befolyás is igen erősen alakítja gondolkodását és cselekedeteit.

Következtetés: Putyin politikáját csak akkor tudjuk megérteni, ha elfogadjuk, hogy az ő logikája és ebből következően cselekedetei is mások, mint amit a saját gondolkodásunk alapján elvárnánk, és ezt tovább bonyolítja, hogy az irracionális elemek nagymértékű kiszámíthatatlanságot is eredményezhetnek.

VI. Variációk egy témára: a béke, amikor eljön

A béke kilátásai e sorok írásakor nem éppen biztatók. Folyik a nagy kelet-ukrajnai orosz offenzíva, és annak ellenére, hogy ez nem pontosan az orosz terveknek megfelelően alakul, kimenetele bizonytalan, de inkább valószínűsíthető egy legalább részleges orosz siker.

Akárhogy is lesz, vizsgáljuk meg, milyen scenáriók várhatók a háborúban.

Mint minden rendes bolseviknak, Putyinnak is van minimális és maximális programja. A maximális prog-

ramot a decemberi – az előzőekben bemutatott – követelésekben fejtette ki, és nagy biztonsággal állíthatjuk, ezekből sok nem fog megvalósulni. Ezért fordítsuk figyelmünket a minimális programra, amelyből sok van: nagyobb és kisebb programok, sőt: programcskák kerülnek elő az orosz politikai és katonai vezetésből, nem kis konfúziót okozva ezzel. De hát ez van. Azzal kell dolgozni, ami rendelkezésre áll. Tekintsük át tehát a minimális programokat.

Minimális program No1: Luhánszk, Donyeck, azovi-tengeri partvidék, Mariupol és szárazföldi összeköttetés a Krímmel

A jelenlegi offenzíva közvetlen célja a luhánszki és a donyecki területek teljes ellenőrzés alá vonása, megtoldva Ukrajna azovi-tengeri partvidékével, beleértve természetesen Mariupolt, azzal a céllal, hogy szárazföldi összeköttetést teremtsenek Oroszország, illetve a donyecki szakadár területek és a Krím félsziget között. Ennek elérése nem tűnik lehetetlennek, bár nagyon nehéz harcokra, kemény és kitartó ukrán ellenállásra kell számítani.

Egy ilyen siker esetén Oroszország már akár teljes és végső győzelmet is hirdethetne, és elkezdődhetnének a tárgyalások a békéről, amelynek a területi kérdések mellett nyilvánvalóan tárgya lenné Ukrajna jövőbeni státusza (erre a későbbiekben még részletesebben is kitérünk). Ezt a megoldást bizonyos feltételekkel Ukrajna akár el is fogadhatná – bár az elfoglalt területek státuszát és jövőjét illetően valószínűleg nem menne bele egy végleges megoldásba, azaz nem ismerné el ezeknek a

területeknek a *de jure* elszakadását, de elfogadhatna egy átmeneti megoldást, azaz a *de facto* elszakadást a végleges jogi státusz nyitva hagyásával későbbi tárgyalásokra.

Ha komolyan vehető orosz ajánlat érkezne egy ilyen „békére”, még nyugati szövetségesei is bizonyosan nyomást gyakorolnának Ukrajnára ennek elfogadására – természetesen a részletek tisztázása után, különösen a semleges státusz részleteinek és a területek végleges státusza nyitva hagyásának tekintetében.

A szcenárió értékelése⁵: 8

Valószínűsége: 7

Minimális program No2: Minimális program No1+: Ukrajna fekete-tengeri partja, beleértve Odesszát

A sikeren felbuzdulva logikusnak tűnik, hogy Oroszország megpróbálja majd folytatni előrenyomulását és elfoglalni Ukrajna fekete-tengeri partvidékét, beleértve Odesszát is. Ez már olyan mértékben érintené negatívan Ukrajna stratégiai érdekeit – hiszen azt jelentené, hogy elveszti minden kijáratát a tengerre –, hogy sem stratégiaileg, sem politikailag, de nagyon fontos, hogy gazdaságilag sem lenne elfogadható számára. Ezzel kapcsolatban biztosan felmerülne az is, hogy ha már Odesszában vannak az orosz csapatok, miért ne foglalják el Moldova transznisztriai területeit, akár egész Moldovát is, ami nyilvánvalóan új fejezetet nyitna az agresszió eszkárlálásában.

A szcenárió értékelése⁶: 5

Valószínűsége: 4

Minimális program No3+: Ukrajna egészségének ellenőrzés alá vonása

Ez, bár Putyin számára a háború egyik igen kívánatos kimenetele lenne, komoly problémákat vetne fel, nemcsak az ukránok és támogatóik, de Oroszország számára is. Az ukránok számára nyilvánvalóan elfogadhatatlan. Ez azt is jelenti, hogy a hadműveletek időtlen időig elhúzódhatnak, legalábbis gerillaháború formájában. Ez már a maximális program előszobája.

A szcenárió értékelése⁷: 2

Valószínűsége: 4

Ezen szcenáriók s a fentebb említett maximális program mellett nem hagyhatjuk említés nélkül az egyik legnagyobb veszélyt, a tömegpusztító fegyverek alkalmazását. Ebben az összefüggésben sok szó esik a (taktikai) nukleáris fegyverekről, de említést kell tenni a tömegpusztító fegyverek másik két fajtájáról, a vegyi és a biológiai fegyverekről is.

A biológiai fegyverek alkalmazását nagy biztonsággal kizárhatjuk, mivel ezek nagyon nehezen tarthatók ellenőrzés alatt, és igen kicsi a valószínűsége, hogy jól szolgálnák az orosz hadviselő fél érdekeit.⁸

Vegyi fegyverek alkalmazásának, tisztán katonai szempontból, lehetne értelme az orosz fél részéről olyan esetekben, mint volt a mariupoli acélmű pincerendszerének megtisztítása. Ettől – egyelőre – visszari-

⁷ 1-től 10-ig terjedő skálán.

⁸ Nem elfogultságból szorítkozunk az orosz fél szándékainak értékelésére, hanem azért, mert Ukrajnának nincsenek ilyen fegyverei, és nagyon valószínűtlen, hogy megkockáztatná szövetségesei támogatásának elvesztését, márpedig ez nagy valószínűséggel ezt eredményezné.

⁵ 1-től 10-ig terjedő skálán.

⁶ 1-től 10-ig terjedő skálán.

adtak, és azt gondoljuk, hogy amíg bármilyen más eszközzel elérhetik céljaikat, nem fognak vegyi fegyverekhez nyúlni.

Kicsit más a helyzet a nukleáris fegyverek tekintetében. Mindenekelőtt tisztázni kell, hogy itt és most taktikai nukleáris fegyverekről beszélünk, azaz olyan atomfegyverekről, amelyeket a hadszíntéren alkalmazhatnak, ellentétben a stratégiai fegyverekkel, amelyekkel az ellenség távol lévő, hazai célpontjait is támadhatják. Ezek a fegyverek viszonylag kis robbanóerejük – hangsúlyozom: viszonylag –, de a tényleges robbanóerőn kívül ezek is okoznak több-kevesebb ideig tartó radioaktív sugárzást. Alkalmazásuk egy olyan lélektani határ átlépését jelentené, amelyre eddig nem került sor (a Japán ellen bevetett két amerikai atombomba itt ki nem fejthető okokból egészen más kategória).

Nukleáris (vagy vegyi) fegyver alkalmazása alapvetően megváltoztatná a háború jellegét. A nagy veszély az, hogy a szovjet/országi alkalmazási elvek – katonai doktrína – a taktikai nukleáris fegyvereket nagyjából úgy kezeli, mint nagyon nagy hatóerőjű – és ezért nagyon hatékony – hagyományos fegyvereket, amelyek lényegében nem jelentenek minőségi változást a hadviselésben. Ennek következtében – legalábbis elméletben – az orosz hadsereg sokkal könnyebben alkalmazhat nukleáris fegyvert, mint a Nyugat erői.

Mindezekkel együtt a jelenlegi helyzetben a nukleáris fegyverekkel való fenyegetőzés sokkal inkább zsarolásnak, elrettentésnek tekinthető, mint tényleges fenyegetésnek – bár ez a kijelentés sokkal kevésbé szí-

lárd, mint a nyugati erők tekintetében lehetne.

Röviden kitérnék még két kapcsolódó kérdésre: a háborús bűnök és a népirtás kérdésére. Mindenekelőtt le kell szögezni, hogy a két kategória nem ugyanaz, bár van némi átfedés: a háborús bűnök elkövetése nem jelent automatikusan népirtást. Jogi okfejtések nélkül itt és most azonban szükségesnek tartjuk megállapítani:

- Mindkét oldalon tapasztalható háborús bűnök elkövetése. A különbség azonban nemcsak mennyiségi: az ukrán fél esetében ezek kivételes jellegűek, az orosz fél esetében tömegesek és rendszerszerűek. Következésképpen az elkövetők felelőssége az ukrán fél esetében egyéni, az orosz fél esetében szervezeti, azaz magában foglalja az elkövetők, a parancsnokok, a szervezetek és a politikai vezetők felelősségét is (ahogy ezt Nürnbergben is láthattuk), de semmi esetre sem az orosz nép felelősségét.

- A népirtás fontos eleme, hogy jól körülhatárolható csoport ellen irányul. Ez azonban kizárólag az orosz oldalon merülhet fel, hiszen számos esetben hangzottak el olyan kijelentések, amelyek értelmében a háború az „ukránok” mint csoport ellen folyik, a cél az ő – nem feltétlenül csak fizikai – megsemmisítésük, míg az ukrán fél ilyen célt sosem tűzött ki maga elé.

A háború elhúzódása nyilvánvalóan nem érdeke az ukránoknak. De nem igazán érdeke Oroszországnak sem, kivéve, ha minden már lehetséges kimenetel a vereséggel lenne egyenértékű. De érdemes megvizsgálni, miért nem – nagyon nem – érdeke a Nyugatnak sem.

A nyilvánvaló okok mellett, hogy ugyanis a háború folytatása *per definitionem* soha nem érdeke a Nyu-

gatnak, felmerül néhány konkrét probléma is:

■ Minél jobban elhúzódik a háború, egy idő után – és ez az idő nincs messze, különösen, ha komoly vagy komolynak látszó orosz békeajánlat érkezik – annál nehezebb lesz a Nyugat egységének fenntartása, különösen több ország közvéleményének tekintetében.

■ Súlyos problémákra kell számítani a szankciók miatt több fontos nyersanyag és késztermék tekintetében, valamint a már amúgy is magas infláció hihetetlen mértékben felgyorsulhat. Ezek a problémák hatványozottan jelentkezhetnek számos más, nem uniós államban is, főként azokban, amelyeket a problémák különösen súlyosan érintenek.

■ Kezdenek kifogni a további szankciók. A már bevezetett szankciók negatív hatása egyre súlyosabban érinti a szankciókat fenntartókat is. Ez a probléma már ma is látható: nincs egyetértés az energiahordozókkal kapcsolatos további szankciók tekintetében.⁹ Ha kiereszszakolják azok bevezetését, óriási nehézségekkel kell szembenézni az Európai Unió államainak. Ha nem vezeti be ezeket, akkor a szankciós rezsim hatékonyságával kapcsolatban komoly kérdések merülnek fel.

■ Egyre problémásabbak az Ukrajnának címzett fegyverszállítások, mert bizonyos létfontosságú fegyverfajtákból olyan mennyiségben

kellett Ukrajnának juttatni, hogy ha nem fogynak is el a készletek, de a további szállítások már a szállító államok védelmi kapacitásait veszélyeztetik (ez mindenekelőtt a legfontosabb fajtákra igaz, a páncélelhárító és a légvédelmi fegyverekre, de egyre inkább előfordulhat más fegyverek esetében is).

■ És végül, de nem utolsósorban a háborúval kapcsolatos kiadások nagymértékben megterhelik a segítséget nyújtó államokat.

Oroszország szándékait, de sajnos lehetőségeit is, jól tükrözi Gromiko hajdani szovjet külügyminiszter – Mr. Njet – egy kijelentése arról, hogyan kell politizálnia a Szovjetuniónak a nyugatiakkal folytatott tárgyalásokon:¹⁰

„Eszertint a Szovjetunió helyes tárgyalási taktikája a következő: mindegyelőtt a maximumot kell követelni – nem kérni, hanem követelni valamit, ami sohasem volt a miénk. Másodsor, ultimátumot adni, fenyegetőzni. Harmadszor, a tárgyalásokon jottányit sem engedni, mert Nyugaton mindig lesz valaki, aki felajánl valamit a megbékítésünkre, és a végén lehet, hogy a harmadát vagy akár a felét is megkapjuk annak, ami addig soha nem volt a miénk.”

Úgy tűnik, Putyin Gromiko legjobb tanítványának bizonyul, legalábbis ebben az összefüggésben, de reális veszély, hogy a Nyugat viszont a Bourbonok által meg (nem) tanult leckét követheti.

Végül kíséreljük meg összefoglalni, minek kell történnie a békekötés után annak érdekében, hogy ne

⁹ Ez talán az összes szóba került szankció közül a leginkább kétélű fegyver. Bár szinte minden szankció negatívan érinti a szankciót kivetőket is, ebben az esetben egyáltalán nem biztos, hogy nem a szankciót bevezető államoknak vagy azok egy részének fáj jobban, mint Oroszországnak. Ráadásul nagyon eltérő mértékben érinti az unió különböző tagállamait, és ezért rendkívül megosztó.

¹⁰ Idézi Székely János A Gromiko-ely c. írásában (*Élet és Irodalom*, LXVI. évfolyam, 20. szám, 2022. május 20.).

alakulhasson ki többé ilyen helyzet. Hangsúlyozni szeretném, hogy a cél nem lehet Oroszország, az orosz nép megalázása, sokkal inkább arról legyen szó, hogy Oroszország a „helyére kerüljön”, azaz lehetőség szerint ne legyen többé reálisan fő célja imperialista, terjeszkedő politika folytatása – és ehhez szükséges képességei is minimálisra csökkenjenek.

Ez nem lesz egyszerű feladat, hiszen több évszázados politikáról van szó. Mindezzel együtt el kell kerülnünk bizonyos végleteket. Nyilvánvalóan nem lenne helyes, talán lehetséges sem, arra törekedni, hogy Oroszország demokratikus állam legyen – bár ez igen kívánatos volna, főképpen az orosz nép számára –, de ezt kívülről ráerőltetni kilátástalan és kontraproduktív vállalkozás. Ennek hiányában a fent vázolt cél csak speciális intézkedések révén érhető el, amelyek nem a szándékot, hanem a képességet célozzák meg és korlátozzák megfelelő mértékben.

A háború végét még nem látjuk. Sem azt, hogy arra mikor kerül sor, sem azt, hogy mik lesznek a kialakuló béke feltételei. De szinte ezektől függetlenül, nem ok- hanem célvezérelt módon, már ma el kell gondolkodni és megfelelő konkrét intézkedési terveket készíteni erre az esetre. Ha nem tesszük, a béke kialakulása után percek alatt fel fog bomlani a Nyugat egysége, lehetetlen lesz egyeztetett közös politikát kialakítani, és végeredményben valószínű, hogy a fent említett célt nem tudjuk elérni.

Fel kell készülni arra, hogy a kialakuló megállapodás nem lesz ideális. Morális szempontból sok tekintetben támadható lesz, hiszen elkerülhetetlenül „jutalmazni” fogja az agresszort – és biztosan sok jó-

indulatú, de naiv ember fogja ezt számonkérni.

Mik lehetnek a megállapodás részletei?

■ Minden bizonnyal része lesz a megállapodásnak Ukrajna valamilyen formájú semlegessége. Arra kell törekedni, hogy mintegy a NATO-tagság feladásáért cserébe Ukrajna szabadon tagja legyen – amikor a feltételeknek megfelel – az Európai Uniónak. Ez a megoldás e sorok írásakor realizálódni látszik. A tagjelölti státusznak azonban különböznie kell a „szokásostól”, tartalmaznia kell az újjáépítés támogatását, de a korábbiaknál hatékonyabban a szükséges reformok végrehajtásának menetrendjét is és – nagyon fontos újdonság – a szolidaritási klauzula részletesebb kifejtését és továbbfejlesztését is.

■ Biztosan szükség lesz, a budapesti memorandumnál konkrétabb és erősebb garanciákra is, amelyeket konkretizálni most nem lehetséges. És valószínűleg része lesz Ukrajna fegyveres védelmi képességeinek kifejtése is, remélhetőleg megfelelő orosz válaszlépésekkel együtt és egy átfogó – európai vagy inkább regionális – biztonsági rendszerbe illesztve.

■ Ukrajna mai területének egy része, legalábbis *de facto*, várhatóan valamilyen módon, mértékben és ideig orosz ellenőrzés alá kerül. Ez nem jelentheti, hogy ezt elismerjük végleges megoldásnak. Egy *de facto* helyzet kialakításáról lehet szó, amelynek végleges státusza függőben marad: Ukrajna úgy értelmezheti, hogy csak átmeneti, aminek a végén ezek a területek visszakerülhetnek ukrán ellenőrzés alá, Oroszország pedig véglegesnek tekintheti

a maga szempontjából. Fontos, hogy a megállapodás tartalmazza, hogy a felek egyike sem folyamodik katonai erőhöz a kialakuló *de facto* státusz megváltoztatása érdekében, ami ezeknek a területeknek – és a csatlakozó orosz és ukrán területeknek – valamilyen mértékű demilitarizálását is jelentheti, megfelelő nemzetközi ellenőrzéssel.¹¹ Ennek részleteit – területi kiterjedését, státuszát és jövőjét – a megállapodásban kell kidolgozni.

■ A megoldásnak része kell hogy legyen számos fontos reform végrehajtása is – inkább az ukrán–orosz megállapodáson kívül, mint annak részeként –, beleértve az alkotmányos berendezkedés reformját is: itt kell megoldást találni az ukrain kisebbségek helyzetére is.

■ (1) Komoly kihívás lesz a megfelelő ellenőrzési mechanizmus kidolgozása és működtetése. Erre leginkább az ENSZ és/vagy az EBESZ tűnik alkalmasnak.

(2) Kiemelkedően fontos kérdés lesz a szankciók sorsa. Az nyilvánvalónak tűnik, hogy a szankciók egy jó részét fokozatosan fel kell oldani. Ez nekünk is érdekünk, hiszen jó lenne minél gyorsabban megszabadulni a szankciók ránk és a világ többi részére gyakorolt negatív hatásaitól. Óriási hiba lenne azonban visszatérni a *business as usual* helyzethez, hiszen azzal a mostani helyzet megismétlődésének veszélyét, de legalábbis lehetőségét erősítenénk. Ennek érdekében a szankciók feloldásával egy időben olyan intézkedéseket kell bevezetni, amelyek a fenti célok elérését szolgálják. Fon-

tos példaként álljon itt a magasan fejlett technológia áramlásának ellenőrzése. Elengedhetetlen, hogy megfelelő intézkedésekkel ellenőrizzük és bizony szigorúan korlátozzuk annak áramlását Oroszországba. Itt a szankciós tiltások helyett olyan rendszerre van szükség, amely nem gátolja Oroszország békés gazdasági fejlődését, de nem teszi lehetővé a fenyegető katonai fejlesztéseket. Emlékeztetőül álljon itt egy korábbi, a hidegháború éveiben jól működő rendszer neve, amelyhez nagyon hasonló létrehozását látnánk célszerűnek, a COCOM.

(3) Ugyanilyen fontos, hogy a háború után ne történjen meg, hogy az európai országok egyszerűen fellélegezzenek, és nem változtatják meg radikálisan az orosz fosszilis energia-hordozóktól való függésüket. Nem gondoljuk, hogy célszerű lenne a teljes elszakadás, de elengedhetetlen, hogy az orosz energia részesedése olyan mértékűvé alakuljon – csökkenjen –, amely kizárja, hogy egy jövőbeni orosz kormányzat zsarolásra használja fel.

(4) Alaposan át kell tekinteni és felül kell vizsgálni az Oroszországgal való együttműködés számos területét, például a katonai együttműködésnek és információátadásnak, az orosz állampolgárok mozgásának, nyugati intézményekben való tanulásának, a tudományos együttműködésnek a kérdéseit is.

Mindebből következően nem szabad halogatni a békekötés utáni helyzet számos fontos részletének kidolgozását, hogy abban a nagyon kívánatos helyzetben, amikor lehetővé válik a változtatás, ezek nagyrészt bevezetésre készen álljanak. Ha ezt elmulasztjuk, semmi garan-

¹¹ Egy ilyen lehetőségre Zelenszkij elnök is utalt egy korábbi nyilatkozatában.

cia nem lesz arra, hogy akár egy Putyin utáni orosz rendszer nem lép ugyanarra az útra, amely a jelenlegi helyzet kialakulásához vezetett. Ez pedig nem érdeke a Nyugatnak, de igazából Oroszországnak sem.

A realitások azt sugallják, hogy még sok idő eltelhet bármilyen megoldás vagy akár *modus vivendi* kialakulásá-

ig. Döntő lesz az ukrán nép és haderő kitartása, de ennek fenntartása érdekében is elengedhetetlen a nyugati támogatás folytatása, növelése. Ma még nem lehet „megjósolni” a konfliktus kimenetelét, és még kevésbé, hogy ez milyen hatással lesz Oroszország jövőjére és Európa biztonságára.

Veszélyes időszaknak nézünk elébe.

Szerzőink könyvei

M A R K Ó B É L A

Zsarnokra várva

Esszé, publicisztika 2017–2021

K A L L I G R A M

ROMSICS IGNÁC
HETVEN ÉV
EGOTÖRTÉNELEM 1951–2021

1

HELIKON